Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis
2015, vol. 4 (1), 51−74

Stepan Biłostockyj
Lwowski Narodowy Uniwersytet im. Iwana Franki

Kamil Stefko (1875−1966) – profesor prawa i rektor Uniwersytetu Lwowskiego

Kamil Stefko (1875−1966) – professor of law and rector of Lviv University

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest działalności znanego polskiego prawnika ze Lwowa – prof. Kamila Stefki. W pracy przedstawione zostały podstawowe etapy jego kariery zawodowej po ukończeniu studiów na Uniwersytecie Lwowskim: sędziego, adwokata, profesora. Na przykładzie prof. Stefki została przeprowadzona analiza kariery sędziego i adwokata we Lwowie w okresie austriackim. Zbadano działalność K. Stefki na stanowisku sędziego w powiatowym sądzie w Brodach, dziekana wydziału prawa i sprawującego obowiązki rektora Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Profesor Stefko cieszył się renomą wśród nauczycieli wydziału i był ceniony za pracowitość, profesjonalizm, tolerancję w stosunku do innych osób, patriotyzm. Był jednym z nielicznych profesorów wspierających reformę edukacji akademickiej od 1933 r. w celu ujednolicenia systemu szkolnictwa akademickiego i opracowania wspólnych standardów dla całego kraju. W artykule poddano analizie jego pracę legislacyjną jako członka Komisji Kodyfikacyjnej. Przedstawiona została także analiza jego publikacji naukowych wydanych we Lwowie, dotyczących procedury cywilnej oraz prawa międzynarodowego. Stwierdzono, że zasady, źródła procedury cywilnej, formy spełnienia czynności procesowych, status prawny stron procesu, postępowanie przed sądami, dowody i wyroki w procesie, postępowania zaoczne i upominawcze były przedmiotem zainteresowań Profesora. Wskazywał on na wpływy prawa międzynarodowego na prawo krajowe. Prace K. Stefki cechuje gruntowna analiza ówczesnych teorii naukowych różnych szkół cywilistycznych oraz ich stosowania w praktyce ustawodawczej państw europejskich.

Słowa kluczowe

adwokat, austriacka procedura cywilna, dziekan wydziału, immunitet dyplomatyczny, rektor Uniwersytetu, Komisja Kodyfikacyjna, międzynarodowe spory cywilne, Uniwersytet Lwowski, Trybunał Kompetencyjny, sędzia, sądowe postępowanie cywilne.

Abstract

This article is devoted to the life of a famous Polish lawyer K. Stefko during his life in Lviv. The main stages of his professional career after finishing the study at the Lviv University: judge – lawyer – university lecturer are researched in the article. The stages of preparation for the candidate for the position of judge and lawyer in Lviv in the Austrian period are illustrated with the example of Prof. Stefko. His work as a judge of a district court in Brody is discussed. The article discusses his activity as the Dean of the Faculty of Law and the acting rector of Lviv University, mentioning his high reputation among the

teachers of the faculty, his hard work, professionalism, high respect of rights, tolerance and patriotism. He was one of the few professors who supported the reform of academic education in 1933. The article also analyzes his legislative activity in the Codification Commission and presents an analysis of the scientific papers on civil procedure and international law, written in Lviv. Prof. Stefko paid great attention to the research of principles and sources of civil procedural law, the legal status of the participants and judges in civil proceedings, assessment of the evidence by the court, distance proceedings and the execution of court decisions. He indicated the influence of international law on national civil law. A characteristic feature of Prof. K. Stefko's scientific works was the fact that they were based on the analysis of contemporary scientific theories of different civil schools and their practical implementation in the legislation of European countries.

Keywords

lawyer, Austrian civil procedure, dean of the faculty, diplomatic immunity, rector of the University, Codification Commission, international civil disputes, Lviv University, The Court of Competence, judge, court civil proceeding

Nazwisko prof. Kamila Stefki jest ściśle związane z historią Uniwersytetu Lwowskiego. Jedni uważają go za wybitnego przedstawiciela szkoły historii prawa[1], inni za znanego fachowca w zakresie prawa procesowego cywilnego z czasów przedwojennych[2], jeszcze inni – za specjalistę w zakresie międzynarodowego prawa procesowego prywatnego[3]. W ukraińskiej nauce prawno-historycznej, w odróżnieniu od polskiej, nie prowadzi się obecnie badań nad jego działalnością zawodową oraz naukową[4]. Powstałe prace koncentrują się na powojennym okresie życia i pracy na Uniwersytecie Wrocławskim, lwowski etap traktując zdawkowo. Do pewnego stopnia jest to następstwem tego, że sam K. Stefko nie bardzo lubił wspominać okres przedwojenny, w życiorysach przedstawiał go dość lakonicznie[5].

---

1 Historia Uniwersytetu Lwowskiego, http://lnu.edu.ua/index.php?q=univercity/history.

2 W. Kalynowycz, *Rozwytok jurydycznoji nauky u Lwiwśkomu ordena Lenina derzawnomu uniwersyteti im. Iwana Franka*. *Wisnyk Lwiwśkogo ordena Lenina derzawnogo uniwersytetu im. Iwana Franka*, Lwiw 1963, Seria Jurydyczna, nr 1 (5), s. 24.

3 W. Berutowicz, *Kamil Stefko*, [w:] *Uczeni wrocławscy (1945−1979)*, Wrocław 1980, s. 103.

4 *Kamil Stefko – człowiek i dzieło*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa 1967, s. 5−7; H. Mądrzak, *Stefko Kamil*, [w:] *Słownik biograficzny*, t. 177, Warszawa 2005, s. 269−271; *Kamil Stefko*, [w:] *Wrocławskie środowisko akademickie. Twórcy i ich uczniowie 1945−2005*, Wrocław 2007, s. 324−325; J. Koredczuk, *Kamil Stefko – omnibus nauk prawnych*, [w:] M. Marszał, J. Przygodzki (red.), *Uczeni prawnicy na przestrzeni wieków*, Wrocław 2006, s. 170−180.

5 Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, Kamil Stefko, RK-120, s. 1, 5-6, 8; *Kamil Stefko, sygnatura AU-0734/I*, [w:] *Album dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego imienia Bolesława Bieruta we Wrocławiu 1945−1965*. *Uniwersytet życiorysy*, s. 525−528.

Przedmiotem niniejszej publikacji jest życiowa i naukowa droga prof. K. Stefki we Lwowie.

1. Początek kariery

Kamil Ignacy Stefko urodził się 8 kwietnia 1875 r. w Złoczowie koło Lwowa[6]. Jego ojciec, Michał, był sędzią[7], a matka – Kamilia Lemoch – córką słynnego profesora matematyki Ignacego Lemocha (1802−1875)[8]. Lata dziecięce spędził w Samborze, gdzie 17 czerwca 1892 r. ukończył gimnazjum. Idąc w ślady ojca, wybrał Wydział Prawa i Studiów Politycznych Uniwersytetu Lwowskiego, który ukończył w roku 1897. Po dwóch latach studiów uniwersyteckich, na zasadzie dobrowolności rozpoczął roczne szkolenie wojskowe, które w stopniu szeregowca odbywał we Lwowie do września 1895 r.[9] Jako słuchacz wydziału uczęszczał na wykłady dra Leonarda Piętaka: Historia i instytucje prawa rzymskiego, Pandekta, Prawo spadkowe rzymskie, Prawo handlowe austriackie, Austriackie prawo handlowe i wekslowe; dra Stanisława Szachowskiego: Proces cywilny rzymski, Pandekta: prawo rzeczowe i familijne; dra Aleksandra Radwana Janowicza: Historia państwa i prawa niemieckiego, Prawo prywatne niemieckie; dra Isydora Szaraniewicza: Historia Austriacko-Węgierskiej Monarchii; dra Gustawa Roszkowskiego: Obecne prawo wojny, Międzynarodowe prawo prywatne, Encyklopedia prawa i nauk politycznych, Prawo międzynarodowe; dra Aleksandra Raciborskiego: Etyka; dra Władysława Abrahama: Prawo kościelne katolickie; dra Ludwika Finkla: Wstęp do dziejów powszechnych, dra Ernesta Tilla: Austriackie prawo prywatne; dra Feliksa-Szczęsnego Gryzieckiego: Austriackie prawo karne, Austriackie postępowanie karne; dra Władysława Pilata: Historia ekonomii i społeczeństwa, Austriackie prawo administracyjne, Statystyka Austrii; dra Władysława Ostrożyńskiego: Psychologia przestępstwa; dra Stanisława Głąbińskiego: Wykład nauki skarbowej, Wykład ekonomii społecznej, Wykład polityki ekonomicznej, Austriackie prawo skarbowe; dra Augusta Erwina Balasitsa: Norma jurysdykcyjna i procedura cywilna, Proces cywilny i Ordynacja egzekucyjna; dra Stanisława Starzyńskiego: Ogólne a austriackie prawo polityczne[10].

---

[6] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 1.

[7] Ojciec, Michał Stefko, w latach 1874−1879 był sędzią w powiatowym sądzie w Złoczowie, później w powiatowym sądzie w Samborze. Tylko on był doktorem prawa spośród dziewięciu sędziów sądu w Złoczowie; zob. *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na 1874 rok*, Lwów 1874, s. 136; *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na 1878 rok*, Lwów 1878, s. 85; *Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na 1892 rok*, Lwów 1892, s. 71.

[8] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (Derżawny Archiw Lwiwśkoji Obłasti), fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 93.

[9] *Ibidem*, s. 45.

[10] *Ibidem*, s. 96.

W trakcie studiów pomyślnie zdał egzaminy, w roku 1894 z dyscyplin prawno-historycznych[11], w 1897 – z procesu cywilnego[12].

Karierę zawodową rozpoczął od praktyki w sądzie. Dnia 10 sierpnia 1897 r. Prezes Wyższego Sądu Krajowego we Lwowie Aleksander Mniszek Tchorznicki skierował do prezydium sądu podanie dotyczące mianowania K. Stefki na stanowisko auskultanta tegoż sądu[13]. Po zakończeniu praktyki młody auskultant zdał w 1898 r. egzamin z ekonomii politycznej, prawa politycznego, nauki i ustawodawstwa o budżecie[14], a już w następnym roku uzyskał prawo do objęcia stanowiska sędziego. Minister Sprawiedliwości 3 sierpnia 1899 r. wydał reskrypt o nominacji K. Stefki na stanowisko adiunkta sądu powiatowego w Brodach, nadając mu IX rangę urzędnika. Złożywszy przysięgę 22 sierpnia, po czterech dniach K. Stefko przystąpił do pełnienia obowiązków na nowym urzędzie. Jurysprudencja praktyczna w mieście prowincjonalnym chyba nie bardzo mu się podobała. Jako wnuk słynnego lwowskiego profesora marzył raczej o karierze naukowej[15]. Bezskutecznie zwracał się do wyższych instancji sądowych z podaniami o przeniesienie do Lwowa.

Zwolnił się na własną prośbę. W swoim życiorysie z 30 września 1946 r. podawał, że w Brodach pracował do 31 sierpnia 1901 r.[16], chociaż archiwalia dokumentują datę 31 grudnia 1901 r.[17] Taki krok nie spodobał się w Wiedniu, odmówiono więc Stefce przeniesienia do Lwowa[18]. Przewodniczący sądu powiatowego w Brodach, Henryk Garwoliński, w opinii służbowej o podległym pracowniku zaznaczył, że „sądownictwo poniosło wielką utratę", ponieważ K. Stefko dobrze znał się na ustawodawstwie, specjalizował w rozstrzygnięciach spraw bezspornych i cywilnych, szybko orientował w istocie sporu między stronami oraz charakteryzował wielką sumiennością, w kontaktach zaś z uczestnikami procesu sądowego zawsze wykazywał takt, a ponadto zarówno w pracy, jak i w prywatnych stosunkach zachowywał się wzorowo. Nie otrzymawszy tego, czego pragnął, rozpoczął pracę w Tarnopolu jako „kandydat na adwokata" w biurze adwokata krajowego dr. S. Pogoreckiego, w którym pracował od 1 stycznia 1902 do 1 września

[11] *Ibidem*, s. 94.
[12] *Ibidem*, s. 95.
[13] *Ibidem*, s. 97−98.
[14] *Ibidem*, s. 99.
[15] Profesor Ignacy Lemoch (1802−1875) do 1840 r. odbywał służbę w Cesarskiej Kancelarii Budownictwa w Wiedniu. W latach 1840−1870 był profesorem w katedrze geometrii praktycznej, kierownikiem katedry matematyki, dziekanem i prodziekanem Wydziału Filozofii na Uniwersytecie Lwowskim. Występował jako jeden z inicjatorów założenia Akademii Technicznej we Lwowie, gdzie miał wykłady z geometrii (1847−1848); zob. J. Prytuła, *Lemoch Ignacy*, [w:] *Encyclopedia. Lwiwśkyj nacionalnyj uniwersytet imeni Iwana Franka,* t. 2. L-J, Lwiw 2014, t. 2, s. 31.
[16] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 1.
[17] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 100, 101.
[18] *Ibidem*, s. 102.

1903 r.[19] W lipcu 1902 r. otrzymał stopień doktora prawa na Uniwersytecie Lwowskim[20]. Z Tarnopola przeniósł się do Lwowa, gdzie rozpoczął pracę w biurze ukraińskiego adwokata, dr. M. Bilika, z którym pracował do 1905 r.[21] W Wyższym Sądzie Krajowym we Lwowie celująco zdał egzamin z prawa, co pozwoliło mu zająć się działalnością adwokacką[22]. Po złożeniu przysięgi adwokata (5 września 1905 r.) kontynuował studia na Wydziale Prawa i Filozofii Uniwersytetu Berlińskiego[23]. Uczęszczając na wykłady prof. Konrada Hellwiga (prawo postępowania cywilnego), prof. Marcina Wolffa (kodeks cywilny), prof. Theodora Kippa (postępowanie cywilne), aktywnie pracował nad napisaniem rozprawy habilitacyjnej[24]. Po powrocie do Lwowa, w 1906 r. złożył do obrony pracę naukową *O omieszkaniu wedle austriackiej procedury cywilnej*[25]. Jako recenzenci wystąpili prof. A. Balasitsa i prof. A. Janowicz[26].

K. Stefko równolegle zajmował się praktyką adwokacką. W maju 1907 r. odbyła się obrona rozprawy habilitacyjnej (reskrypt austriackiego Ministerstwa Wyznań, Religii i Oświaty od 16 października 1907, L.41.043), zakończona wynikiem pozytywnym.

2. Wykładowca uniwersytetu

W nowym roku akademickim 1907/1908 Senat Uniwersytetu nadał docentowi nieetatowemu K. Stefce prawo *veniam legendi* – prowadzenia wykładów z austriackiego prawa postępowania cywilnego i prawa dowodów w austriackim postępowaniu cywilnym[27]. W roku 1909 z powodu choroby musiał opuścić uniwersytet i udać się na leczenie[28]. W sierpniu 1910 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym z zakresu austriackiego sądowego postępowania cywilnego oraz otrzymał prawo wykładania na Uniwersytecie Lwowskim[29], a tym samym przestał zajmować się działalnością adwokacką, odstępując interes adwokatowi, dr. Oktawianowi Glawatemu. W roku akademickim 1910/1911 wykładał przedmiot Statuty egzekucyjne[30]. Za czynną działalność naukową otrzymał roczne

[19] *Ibidem*, s. 105.
[20] *Ibidem*, s. 133.
[21] *Ibidem*, s. 100, 101, 107; *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1904*, Lwów 1904, s. 76; F. Reichman, *Księga adresowa krol.stol. miasta Lwowa. Rocznik szósty. 1902*, Lwów 1902, s. 193; I.J. Głowaćkyj, W.I. Głowaćkyj, *Ukraiński Adwokaty Schidnoji Gałyczyny (kineć XVIII – 30-ti roky XX st.)*, Lwiw 2004, s. 29.
[22] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 106.
[23] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 5, 8.
[24] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 121.
[25] *Ibidem*, s. 40.
[26] *Ibidem*, s. 33.
[27] *Ibidem*, s. 35, 37, 140.
[28] *Ibidem*, s. 150, 158.
[29] *Ibidem*, s. 8.
[30] *Ibidem*, s. 10.

państwowe stypendium na staż zagraniczny, który odbył w 1912 r.[31] Przez to został zwolniony z obowiązków sędziego przysięgłego, które pełnił przy Krajowym Sądzie Karnym we Lwowie[32]. W marcu 1914 r. na posiedzeniu profesorów dziekan prof. A. Balasits zaproponował, żeby K. Stefko objął stanowisko w katedrze postępowania cywilnego. Złożono w tym celu podanie do ministerstwa, jednak żadnej odpowiedzi nie otrzymano.

W dniu 28 czerwca 1914 r. rozpoczęła się I wojna światowa, która zmieniła spokojne życie lwowskiej profesury. Nie zainaugurowano roku akademickiego 1914/1915. W sierpniu 1914 r. przytłaczająca większość profesorów opuściła miasto[33]. Spośród pracowników wydziału zostało siedmiu profesorów i dwóch docentów[34]. K. Stefko jako oficer został 1 sierpnia powołany do wojska, służył w nim do 20 października 1915 r.[35] Możemy przypuścić, że został zwolniony ze służby dzięki profesorowi z katedry austriackiego procesu sądowego A. Balasitsowi, który będąc już w podeszłym wieku i pragnąc uchronić swojego ucznia przed wojskiem, zwolnił się z uniwersytetu, odstąpiwszy mu katedrę[36].

Od tego czasu kariera K. Stefki zaczęła intensywnie się rozwijać – nie było roku, żeby nie obejmował stanowisk kierowniczych w *Alma Mater*. W latach akademickich 1915/1916 i 1916/1917 reprezentował wydział w Senacie Uniwersytetu[37]. Dnia 30 marca 1916 r. został mianowany profesorem zwyczajnym z zakresu sądowego postępowania cywilnego[38]. Już w następnym roku, 1917/1918, objął stanowisko dziekana, w 1918/1919 zaś pełnił obowiązki dziekana, gdy S. Starzyński na posiedzeniu Rady Wydziału 24 marca 1919 r. zrezygnował ze stanowiska[39]. Posadę dziekana obejmował również w latach 1926−1929, zastępcy dziekana – 1919/1920, 1929−1932, kierownika katedry procedur cywilnych w roku 1919, katedry prawa postępowania cywilnego w latach 1930−1939, teorii prawa w latach 1930−1939, oddziału porównawczego prawa słowiańskiego w latach 1930−1939[40]. W latach 1918/1919 i 1936/1938 był członkiem komisji dyscyplinarnej dla studentów uniwersytetu[41].

Po raz pierwszy objął stanowisko w dość trudnym roku. Władcy imperiów austriacko-węgierskiego i niemieckiego wydali 12 września 1917 r. patent o utworzeniu w Kró-

[31] *Ibidem*, s. 2, 3.
[32] *Ibidem*, s. 3.
[33] A. Beck, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914/15*, Lwów 1915, s. 3.
[34] *Ibidem*; A. Redzik, *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009, s. 5.
[35] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 45, 118, 133.
[36] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 5.
[37] A. Redzik, *Prawo prywatne*…, s. 370.
[38] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 113.
[39] A. Redzik, *Prawo prywatne*…, s. 370, 371.
[40] *Ibidem*, s. 370, 371.
[41] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 78; *Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1936/37 i 1937/38*, Lwów, 1937, s. 7.

lestwie Polskim Rady Regencyjnej[42]. Patent został opublikowany w „Gazecie Lwowskiej" z 16 września[43]. Określono go jako pierwszy krok do zbudowania niepodległego państwa polskiego: „Polityczne jego znaczenie jest niezmiernie doniosłe. Jeżeli potrafimy go wyzyskać i w krótkim przeciągu czasu wytworzyć na jego podstawie organ wykonawczy (Ministerstwa) i organ współdziałający (Rada Stanu), to kongres europejski zastanie nas w pełnym toku budowy Państwa, a fakt ten będzie musiał znaleźć uwzględnienie przy uregulowaniu stosunków Europy"[44]. Rada Regencyjna 7 października 1918 r. zwróciła się do Narodu Polskiego z odezwą, w której proklamowano niepodległość państwa w granicach ziem polskich z dostępem do morza, samodzielnością polityczną i gospodarczą oraz integralnością terytorialną[45]. Jednakże na posiedzeniach rady wydziału pod kierownictwem prof. K. Stefki, ani razu nie omawiano kwestii politycznych[46]. Prawda, 3 grudnia 1918 r. dziekan S. Starzyński otworzył posiedzenie, „wyrażając gorącą radość z powodu przyłączenia Lwowa do Państwa Polskiego" i odczytał przysięgę na wierność Państwu Polskiemu, ułożoną przez profesorów: O. Balcera, W. Abrahama, P. Stebelskiego, A. Halbana, M. Chlamtacza, J. Makarewicza, E. Dolińskiego, K. Stefkę i P. Dąbkowskiego, oraz doc. E. Dubanowicza[47]. Jako polityczną można by też potraktować decyzję rady wydziału z 16 marca 1927 r., dotyczącą rezygnacji ze „stosunków intelektualnych z organizacjami sowieckimi"[48]. O tolerancji politycznej świadczy również to, że na posiedzeniu 15 maja 1918 r. spełniono prośbę prof. P. Stebelskiego o nadaniu dr. W. Werhanowskiemu prawa do „wykłady procedury cywilnej w języku ruskim"[49].

Profesor K. Stefko cieszył się szacunkiem i poparciem kolegów z wydziału. I tak, co poświadczają protokoły z 2 czerwca 1927 r. nr XIV i 6 czerwca 1928 r. nr IX, prof. Stefko i prof. Longchamps de Berier walczyli o posadę dziekana na rok 1927/1928 i 1928/1929 – dwa razy zwyciężył Stefko, na którego za pierwszym razem głosowało 10 osób, jedna na de Beriera[50], a za drugim, 6 czerwca 1928 r. – 13 osób na Stefkę i jedna na de Beriera[51].

Dbając o prestiż wydziału i pragnąc sformować silne środowisko naukowe, prof. K. Stefko wspierał inicjatywy dotyczące habilitacji doktorów. W roku 1917 została

[42] J. Pajewski, *Odbudowa państwa polskiego 1914−1918*, Poznań 2005, s. 181.
[43] *Deklaracye Monarchów Austro-Węgier i Niemiec w sprawie Rządu Królestwa Polskiego,* „Gazeta Lwowska" z 16 września 1917 r., nr 211, R. 107, s. 1-2.
[44] *Ibidem*, s. 2.
[45] „Monitor Polski" 1918, nr 168, R. 1.
[46] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 6, odynycia zbereżennia (o.zb.), 835, Protokoły zasidań rady profesoriw fakultetu prawa, s. 1-12; o.zb. 888, s. 1−40; o.zb. 889, s. 1−69; o.zb. 1019, s. 1−85; o.zb.1042, s. 1−56.
[47] *Ibidem*, o.zb. 889, s. 12.
[48] *Ibidem*, o.zb. 1019, s. 37.
[49] *Ibidem*, o.zb. 888, s. 9.
[50] *Ibidem*, o.zb.1019, s. 74.
[51] *Ibidem*, o.zb.1042, s. 48.

wsparta inicjatywa prof. P. Stebelskiego w sprawie habilitacji dr. A. Oganowicza i dr. J. Nusbauma Gilarowicza[52], w roku 1926 – habilitacji dr. J. Piekalkiewicza[53] i dr. K. Przybyłowskiego[54], w roku 1927 – dr. T. Silnickiego[55], w roku 1928 – dr. T. Bigo[56].

Senat Uniwersytetu 27 września 1919 r. podjął decyzję o powołaniu komisji do opracowania statutu Uniwersytetu, w której skład wchodził również prof. K. Stefko[57]. Jednak projektu statutu nie przygotowano.

W dniu 15 marca 1933 r. została uchwalona ustawa o szkołach akademickich[58]. Jej zadaniem było wzmocnienie roli i wpływu Ministra Wyznań i Oświaty Publicznej na uczelnie wyższe oraz ograniczenie ich autonomii. Ministra, który przejął prawa wcześniej należące do organów samorządu akademickiego (art. 4), uznawano za najwyższą władzę nad instytucjami akademickimi, miał on sprawować nad nimi bezpośrednią kontrolę. Minister uzgadniał i przedstawiał do zatwierdzenia Prezydentowi osobę rektora. W wypadku braku jego zgody zebranie przedstawicieli wydziałów zobowiązane było przeprowadzić powtórne wybory (art. 9, cz. 3, cz. 4). Minister miał uprawnienia do rozwiązywania i powoływania katedr i wydziałów, a także innych oddziałów[59]. Lwowska wspólnota akademicka w większości krytycznie ustosunkowała się do takich innowacji, ponieważ wskutek reformy rozwiązano pięć katedr na wydziale prawa: prawa rzymskiego (prof. M. Chlamtacz), historii prawa polskiego, ekonomii politycznej (prof. S. Głąbiński), sądowego prawa i procesu karnego (prof. J. Nowotny), współczesnego ogólnego i polskiego prawa politycznego (prof. E. Dubanowicz). Mimo to niektórzy profesorowie, m.in. K. Stefko, zmiany wsparli[60].

W czerwcu 1933 r. odbyły się wybory rektora Uniwersytetu, w których zwyciężył M. Chlamtacz. Minister odmówił zatwierdzenia go. W powtórnych wyborach zwyciężył H. Halban i został zaakceptowany, choć ciężka choroba nie pozwoliła mu na podjęcie obowiązków i zmarł 13 grudnia 1933 r.[61] Minister J. Jędrzejewicz odmówił Senatowi zatwierdzenia na rektora kolejnych czterech zaproponowanych kandydatów, powołując do pełnienia obowiązków rektora prof. K. Stefkę, który wówczas był prorektorem[62]. Podczas jego zarządzania Uniwersytetem odbyło się 16 posiedzeń Senatu. Możemy za-

[52] *Ibidem*, o.zb. 835, s. 10.
[53] *Ibidem*, o.zb.1019, s. 19, 27, 32.
[54] *Ibidem*, o.zb.1019, s. 19, 21, 37, 63, 64.
[55] *Ibidem*, o.zb.1019, s. 79, 83.
[56] *Ibidem*, o.zb.1042, s. 49, 52, 54.
[57] A. Redzik, *Prawo prywatne*…, s. 20.
[58] Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r., Nr 29, poz. 246 i 247.
[59] J. Draus*, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni*, Kraków 2007, s. 40.
[60] Rządowe przedłożenie ustawy o reformowaniu uczelni akademickich akceptowali profesorowie: Stanisław Zakrzewski, Zygmunt Czerny, Jerzy Kowalski, Konstanty Chyliński, Eustachy Żyliński, Włodzimierz Mozołowski, Kamil Stefko; J. Draus, *op. cit*., s. 41-42.
[61] J. Draus, *op. cit*., s. 43.
[62] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 78, 83, 85, 86.

uważyć w zarządzaniu prof. K. Stefki, iż informowano ministra o posiedzeniach Senatu oraz przesyłano kopie protokółów, co nie miało miejsca przed reformą[63]. Senat składał się z 16 osób razem z rektorem. Pierwsze posiedzenie Senatu pod kierownictwem pełniącego obowiązki rektora prof. K. Stefki odbyło się 23 września 1933 r.[64] Wyraziwszy zgodę na objęcie funkcji pełniącego obowiązki rektora, prorektor K. Stefko nastawił przeciw sobie członków Senatu, którzy traktowali wprowadzane innowacje jako ograniczenie autonomii uniwersyteckiej. Jedną z zasadniczych kwestii był problem zatwierdzenia zaproponowanego przez Stefkę regulaminu Senatu Uniwersytetu. Przeciw temu wystąpił prof. Adam Gerstmann. Postanowiono więc dla opracowania projektu wprowadzenia zmian do Statutu Uniwersytetu oraz sporządzenia regulaminu Senatu Uniwersytetu powołać komisję, do której weszli profesorowie: wspomniany już Gerstmann, Michał Wyszyński, Leon Piniński, Roman Longchamps de Berier, Przemysław Dąbkowski, Włodzimierz Sieradzki, Konstanty Chiliński i Seweryn Krzemieniewski[65]. Inną kwestią dyskusyjną był wybór zastępcy prorektora spośród członków Senatu. K. Stefko i S. Banach wyrazili sprzeciw, natomiast inni członkowie domagali się wyboru. Dlatego na posiedzeniu Senatu 17 marca 1934 r. za wyborami opowiedziało się dziewięciu członków, dwóch – przeciw, a jeden wstrzymał się od głosu[66]. Ministerstwo anulowało uchwały Senatu co do wyboru zastępcy prorektora. Niezadowolony z tego powodu Senat podjął decyzję, aby zwrócić się do Wydziału Prawa z prośbą o interpretację prawną tej kwestii, i wstrzymał opracowanie projektu regulaminu Senatu Uniwersytetu[67].

Nie mogło to nie odbić się na stosunkach prof. K. Stefki z Senatem, w którego skład wchodzili dziekani, zastępcy dziekanów oraz przedstawiciele rad wydziałów. Dość kontrowersyjne było też zachowanie profesora w walce o katedrę prawa handlowego i wekslowego dla jego ucznia – doc. M. Honzatki. Profesor R. Lonchamps de Berier zaproponował, a rada wydziału poparła, wybór na kierownika katedry prof. M. Allerhanda, który szefował jej od 1931 r. Przed zatwierdzeniem kandydatury przez ministerstwo prof. K. Stefko prywatnie zwrócił się do B. Żongołłowicza, zastępcy ministra, z prośbą o uchylenie decyzji rady oraz odmowę zatwierdzenia habilitacji R. Piotrowskiego aż do powołania Honzatki[68]. Prośby zostały wysłuchane. Honzatko w roku akademickim 1934/1935 pełnił obowiązki kierownika katedry, a od 1935 do 1939 r. stał na jej czele[69]. Rada wydziału zatwierdziła dla prof. M. Allerhanda 3 godziny wykładów i 2 godziny zajęć praktycznych z prawa handlowego, a dla doktora M. Honzatki – 2 godziny wykła-

[63] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 14, o. zb. 1517, s. 2, 7, 13, 18, 23, 59, 64.
[64] *Ibidem*, s. 4−5.
[65] *Ibidem*, s. 5.
[66] *Ibidem*, s. 48.
[67] *Ibidem*, s. 52.
[68] A. Redzik, *Prawo prywatne*…, s. 73.
[69] *Ibidem*, s. 77.

dów z prawa wekslowego i czekowego[70]. Argumentacja odmowy zatwierdzenia habilitacji R. Piotrowskiego była następująca: „przedstawiona praca nie mieści istotnego postępu w wybranej dziedzinie prawa”[71],… a już w następnym roku została zatwierdzona z jednoczesnym przeniesieniem R. Piotrowskiego na Uniwersytet Warszawski[72]. Możemy przypuścić, że po takich działaniach stosunki K. Stefki zostały zepsute też z R. Lonchamps de Berierem i M. Allerhandem. Niezbyt przyjazne były również z kierownikiem katedry prawa politycznego i prawa narodów – L. Ehrlichem[73].

W latach międzywojnia K. Stefko wykładał: ogólną teorię prawa (1921/1922, 1929−1939)[74], teorię prawa (1927/1928)[75], organizację sądownictwa (1921−1931)[76], międzynarodowe i międzydzielnicowe prawo procesowe (1921/1922, 1930/1931)[77], międzynarodowe prawo procesowe (1923/1924, 1927−1930)[78], prawo międzynarodowe (1928/1929), prawo procesowe cywilne (1929−1939)[79], prawo upadłościowe (1936−1939)[80], postępowanie niesporne (1936−1939)[81], procesowe i egzekucyjne prawo międzynarodowe (1931/1932, 1935−1939)[82].

Profesor dbał też o kariery swoich wychowanków. Jego uczniami byli profesorowie: M. Honzatko i M. Waligórski, dr W. Mikuszewski czy zastępca Sądu Okręgowego we Lwowie T. Kosiński[83].

---

[70] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 14, o. zb. 1517, s.76.

[71] A. Redzik, *Prawo prywatne*…, s. 74.

[72] *Ibidem*, s. 75.

[73] *Ibidem*, s. 105.

[74] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 139; *Program wykładów na rok akad. 1929/30*, Lwów 1929, s. 8; *Program wykładów na rok akad. 1930/31*, Lwów 1930, s. 13; *Program wykładów na rok akad. 1931/32*, Lwów 1931; *Skład Uniwersytetu w latach 1930/31 i 1931/32*, Lwów 1931, s. 11; *Program wykładów oraz skład uniwersytetu w roku akademickim 1932/33*, Lwów, 1932, s. 9; *Spis wykładów na rok akad. 1933/34*, Lwów 1933, s. 8; *Spis wykładów na rok akad. 1934/35*, Lwów 1934, s. 7; *Spis wykładów na rok akad. 1935/36*, Lwów 1935, s. 8; *Spis wykładów na rok akad. 1936/37*, Lwów 1936, s. 8; *Spis wykładów na rok akad. 1937/38*, Lwów 1937, s. 8.

[75] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 167.

[76] *Ibidem*, s. 88−90, 140, 152, 156, 167, 168.

[77] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 140; *Program wykładów na rok akad. 1930/31*, Lwów 1930, s. 14.

[78] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 152, 165, 167; *Program wykładów na rok akad. 1929/30*, Lwów 1929, s. 13.

[79] *Program wykładów na rok akad. 1929/30*, Lwów 1929, s. 8; *Program wykładów na rok akad. 1930/31*, Lwów 1930, s. 13; *Program wykładów na rok akad. 1931/32. Skład Uniwersytetu w latach 1930/31 i 1931/32*, Lwów 1931, s. 18; *Program wykładów oraz skład Uniwersytetu w roku akademickim 1932/33*, Lwów 1932, s. 15; *Spis wykładów na rok akad. 1933/34*, Lwów 1933, s. 14; *Spis wykładów na rok akad. 1934/35*, Lwów 1934, s. 13.

[80] *Spis wykładów na rok akad. 1936/37*, Lwów 1936, s. 20; *Spis wykładów na rok akad. 1937/38*, Lwów 1937, s. 20.

[81] *Spis wykładów na rok akad. 1936/37*, Lwów 1936, s. 20; *Spis wykładów na rok akad. 1937/38*, Lwów 1937, s. 21.

[82] *Program wykładów na rok akad. 1931/32. Skład Uniwersytetu w latach 1930/31 i 1931/32*, Lwów 1931, s. 18.

[83] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 50; A. Redzik, *Prawo prywatne*…, s. 355−357, 363.

We wrześniu 1939 r. do Lwowa przyszła nie tylko jesień, lecz również nowy reżim sowiecki. Dla jednych była to okupacja[84], dla innych nowe wolne życie[85]. Ustanowienie „władzy ludowej" szło w parze z aresztami i ogłoszeniem zakładnikami obszarników, książąt, szlachciców, kapitalistów, urzędników, policjantów[86]; deportacją i rozstrzeleniami; prowokacją konfliktów międzyetnicznych. Podczas posiedzenia Senatu Uniwersytetu 28 września, z inicjatywy Urzędu Tymczasowego we Lwowie organizowano mityng, zapoznający z wymogami przejścia na nauczanie według programów radzieckich[87]. Od października 1939 r. uczelnie stopniowo zaczęto poddawać sowietyzacji i ukrainizacji: językiem urzędowym i wykładowym ustanowiono język ukraiński, wprowadzono obowiązek jego opanowania[88]. Zgodnie z zarządzeniem nr 103 rektora M. Marczenki z 3 stycznia 1940 r. zwolniono „nieprawomyślnych" profesorów (27 osób), w tym również K. Stefkę[89]. Jednocześnie trwały aresztowania. Zostali aresztowani prof. S. Grabski, prof. L. Dworzak, dr. T. Kosiński, asystent K. Stefki[90]. W kwietniu zaczęła się druga fala deportacji ludności na Syberię, dlatego w maju 1940 r., zagrożony perspektywą trafienia na listę „reakcyjnych przedstawicieli", prof. K. Stefko opuścił Lwów i przeniósł się do Warszawy[91].

3. Praca w Komisji Kodyfikacyjnej

W dniu 3 czerwca 1919 r. Sejm Polski uchwalił ustawę o Komisji Kodyfikacyjnej[92]. Jej zadaniem było przygotowanie projektów ustaw z prawa cywilnego i karnego w całym państwie, opracowanie innych projektów zgodnie z decyzją Sejmu lub na zlecenie Ministra Sprawiedliwości (art. 2). Główny pomysł innowatorów polegał na stworzeniu niezależnej instytucji, mającej pełną swobodę działania, organu doradczo-konsultacyjnego, opracowującego projekty ustaw dla Sejmu, bez prawa inicjatywy ustawodawczej[93].

---

[84] J. Deresiewicz, *Okupacja niemiecka na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy. 1939−1945*, Poznań 1950; A. Klafkowski. *Okupacja niemiecka w Polsce w świetle prawa narodów*, Poznań 1946*;* T. Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 2011, s. 344−345; L. Zaszkilniak, *Istoria Centralno-Schodnoji Europy*, Lwiw 2001, s. 463−465; W. Rasewycz, *Leopolis multiplex*, [w:] *Leopolis multiplex*, Kyiv 2008, s. 49; T. Snajder, *Peretworennia nacij. Polszcza, Ukraina, Lytwa, Biłoruś 1569−1999*, Kyiv 2012, s. 193.

[85] *Istoria Lwowa w dokumentach i materiałach. Zbirnyk dokumentiw i materiałiw*, pod. red. M.Bryka, Kyiv 1986, s. 211; *Istoria Lwowa,* pod. red. W.Sekretarjuka, Kyiv, 1984, s. 226; J. Grycak, *Narys istorii Ukrainy. Formuwannia modernoi ukraińskoi nacji XIX-XX stolittia*, Kyiv 2000, s. 211−212.

[86] *Mytropolyt Andrej Szeptycki u dokumentach radiańskych organiw derzawnoji bezpeky (1939−1940 rr.)*, Kyiv 2005, s. 19−20.

[87] *Istoria Lwowa. Korotkyj narys,* pod. red. G. Gerbilskiego, Lwiw 1956, s. 226.

[88] A. Redzik, *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1936−1946*, Lublin 2006, s. 124.

[89] J. Draus*, op. cit*., s. 79.

[90] A. Redzik, *Wydział*…, s. 222−223.

[91] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 1.

[92] Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej, Dz. U. z 1919 r., Nr 44, poz. 315.

[93] S. Grodzicki, *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne" 1981, t. XXXIII, z. 1, s. 52.

Z 44 członków komisji (4 kierowników i 40 członków) 19 reprezentowało Warszawę, 11 – Kraków, 8 – Poznań i 6 – Lwów (M. Allerhand, A. Doliński, R. Longchamps, J. Makarewicz, J. Nowotny, K. Stefko)[94]. Początkowo Komisja była podzielona na dwa oddziały – cywilny i karny. Dnia 21 maja 1920 r. utworzono podkomisję z zakresu sądownictwa (7 osób), do której wszedł K. Stefko[95]. Został mianowany na jednego z referentów projektu ustawy, dotyczącej sądownictwa w sprawach cywilnych, a J. Nowotny – w sprawach karnych. Praca nad projektem trwała do 1924 r. Profesor Stefko był uznawany za jednego ze zwolenników niemieckiego modelu sądownictwa. W charakterze jego oponenta wystąpił A. Mogilnicki, obrońca modelu angielsko-francuskiego[96]. Projekt K. Stefki przewidywał utworzenie powszechnego sądownictwa (sądy powiatowe, apelacyjne oraz Sąd Najwyższy), rozstrzygającego sprawy cywilne i karne (art. 27), ustalał status sędziów, ławników handlowych, kandydatów na sędziów, egzekutorów i urzędników sądowych. Po przedstawieniu przez K. Stefkę projektu rozgorzała burzliwa dyskusja. Uważano za uchybienie to, że „organizacja sądów bazuje na działalności sędziów mających wykształcenie wyższe" oraz nie przewidziano udziału w sądownictwie obywateli z wyjątkiem ławy przysięgłych[97]. Członkowie Komisji domagali się, by sądownictwo traktować jako jedyną dziedzinę życia społecznego, która musi być zwolniona od „natężenia politycznego" i „zmiennego światopoglądu społecznego"[98]. Uczestnictwo obywateli w rozpatrywaniu spraw jest czynnikiem niezbędnym do zapewnienia kontroli społecznej nad działalnością sądów, do wsparcia autorytetu sądów oraz do przekonania się o ich profesjonalizmie, bezstronności i sprawiedliwości. Zwrócono uwagę, że projekt nie odpowiada przepisom Konstytucji z 17 marca 1921 r., dotyczącym sądów polubownych. W efekcie K. Stefko przygotował cztery projekty ustawy. Dyskusja i kwestionowanie przez członków komisji projektów ustaw spowodowały, że oddział kryminalny polecił prof. A. Mogilnickiemu przygotowanie rozdziału dotyczącego sądu przysięgłych. Ministerstwo Sprawiedliwości wydało swój projekt ustawy o sędziach i prokuratorach[99]. Członek komisji J. Jamott, przedstawiając ocenę projektu Stefki, wypowiedział się, że jest on bardziej austriacki niż sama Austria[100].

W autobiografii K. Stefko podał, że opracował projekty ustawy o postępowaniu egzekucyjnym oraz projekt III tytułu prawa upadłościowego (o postępowaniu upadłościowym)[101]. O jakości przygotowanych dokumentów świadczy to, że ustawa Prawo

[94] *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podkomisja ustroju sądownictwa*, Warszawa 1925, t. 1, s. 1.
[95] *Ibidem*, s. 3.
[96] J. Koredczuk, *Kamil Stefko*…, s. 171.
[97] *Komisja Kodyfikacyjna*…, s. 23.
[98] *Ibidem*, s. 24.
[99] *Ibidem*, s. 4.
[100] J. Koredczuk, *Kamil Stefko*…, s. 171.
[101] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 8.

o sądowym postępowaniu egzekucyjnym z dnia 27 października 1932 r. obowiązywała do 1 stycznia 1965 r.[102], a ustawa Prawo upadłościowe z dnia 24 października 1934 r. ze zmianami – aż do 1 października 2003 r.[103]

4. Sędzia Trybunału Kompetencyjnego

Na mocy art. 86 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 r. wprowadzono Trybunał Kompetencyjny, którego zadanie polegało na rozstrzyganiu sporów dotyczących kompetencji władz administracyjnych i sądowych. W celu wykonania orzeczeń konstytucyjnych została 25 listopada 1925 r. uchwalona ustawa o Trybunale Kompetencyjnym[104]. Weszło do niego dwóch przewodniczących sądu i 14 sędziów mianowanych przez Prezydenta na wniosek Rady Ministrów (art. 2). Profesor K. Stefko był członkiem Trybunału w latach 1932−1937[105] i powtórnie 2 maja 1939 r. został powołany przez Prezydenta na ten urząd na pięć lat[106].

5. Działalność naukowa

W 1907 r. ukazała się w Krakowie drukiem pierwsza publikacja naukowa ówczesnego lwowskiego krajowego adwokata K. Stefki *O omieszkaniu wedle procedury austryackiej*. Badania zostały przeprowadzone z zastosowaniem metody dogmatycznej i historyczno-komparatywnej. Jako były sędzia i praktykujący adwokat autor zbadał prawo uczestnika procesu sądowego do nieuczestnictwa w sądowym rozpatrywaniu sprawy i skutki prawne wynikające z tego. Praca miała formę analizy oraz komentarzy do norm prawnych austriackiego kodeksu procesualnego. Stefko udowodnił, że austriackie ustawodawstwo procesualne nie zobowiązuje strony do uczestnictwa w procesie lub do czynności procesualnych, tylko w pewien sposób ogranicza się do zobowiązania przybycia na posiedzenie zgodnie z wymaganiem sądu[107]. Zdaniem Stefki, niezjawienie się na posiedzeniu nie jest równoznaczne z nieobecnością w sądzie. Fizyczna obecność na sali sądowej może być traktowana jako nieobecność w sensie prawnym. Nieobecność osobista oraz reprezentowanie interesów przez pełnomocnika lub adwokata nie może być traktowane jako niezjawienie się. W procesie sądowym, wymagającym uczestnictwa adwokata, jego nieobecność jest kwalifikowana jako niezjawienie się strony, cho-

[102] Prawo o sądowem postępowaniu ekzekucyjnem z dnia 27 października 1932 r., Dz. U. z 1932 r., Nr 93, poz. 802 i 803.
[103] Prawo upadłościowe z dnia 24 października 1934 r., Dz. U. z 1934 r., Nr 93, poz. 834.
[104] Ustawa z dnia 25 listopada 1925 r. o Trybunale Kompetencyjnym, Dz. U. z 1925 r., Nr 126, poz. 897.
[105] Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, RK-120, s. 5.
[106] Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko, s. 129.
[107] K. Stefko, *O omieszkaniu wedle procedury austryackiej*, Kraków 1907, s. 2.

ciażby osoba zainteresowana była na sali[108]. Skutki prawne zachodzą wtedy, gdy zobowiązana do przybycia przez sąd osoba zaniedba ten obowiązek.

Sąd może podjąć decyzję w postępowaniu zwykłym lub zaocznym tylko po sprawdzeniu, iż usunięto przeszkody procesualne. Stefko określa dwa typy takich przeszkód: 1) brak wymogów procesualnych; 2) nieważność postępowania sądowego[109]. Profesor skrytykował teorie: zrzeczenia się prawa do procesu, kary, przymusu, prekluzji i norm uzupełniających. Twórcy teorii zrzeczenia się prawa do procesu (N.T. Gönner, A. Grollman) uznawali, że ponieważ żadne ustawy nie nakładają na strony obowiązku dochodzenia lub obrony własnych praw prywatnych, a działanie stron w procesie zmierza do dochodzenia lub obrony tych praw, stronom musi przysługiwać możność zrzekania się swego prawa do działania w procesie. Sposobami takiego zrzeczenia są: wyraźność (działanie) albo milczenie. Zdaniem prof. Stefki, twierdzenie, „że skutkom milczącego zrzeczenia się można zapobiec protestacją"[110], nie jest uzasadnione. Teoria zrzeczenia się prawa do procesu ma obecnie znaczenie historyczne.

Argumenty obrońcy teorii kary, Rabana von Cansteina, który w skutkach omieszkania upatrywał karę, były krytykowane przez K. Stefkę. Zarówno prawo skargi, jak i obrony osobistych praw przed sądem są subiektywnymi prawami osoby, dlatego ustawodawca nie może określić procesowych obowiązków strony. Karanie lekkiego przekroczenia procesowego przez stronę procesu utratą całego roszczenia, czasem całego majątku, co w procesie cywilnym łatwo może się stać, jest niesprawiedliwością, jest wprost z celami i zadaniem kary sprzeczne[111]. Także na strony nie może być nakładany obowiązek przytaczania faktów potrzebnych na poparcie własnych wniosków i dostarczenia potrzebnych dowodów. Co do obowiązku zeznawania w procesie, to każda osoba może albo zeznawać, albo od zeznawania się uchylić. Uchylenie się od zeznawania może mieć ten skutek, że sąd może z tego wyciągnąć niekorzystne wnioski dla strony przy ocenie dowodów[112]. Nie może także istnieć procesowy obowiązek przystąpienia do procesu prawnych następców zmarłej strony procesowej. Na spadkobierców jako bezpośrednich kontynuatorów osoby spadkodawcy proces przechodzi *ipso jure*[113].

Stefko dowodził, że podstawową zasadą postępowania zaocznego jest to, że nieczynność jednej strony nie może stać na przeszkodzie dalszego prawidłowego rozwoju procesu i jego zakończenia wyrokiem. Popierał Oskara Bülowa w tym, że prekluzja polega na utracie niewykonanego w należytym czasie prawa i to tylko tego prawa, które

[108] *Ibidem*, s. 11.
[109] *Ibidem*, s. 100.
[110] *Ibidem*, s. 486.
[111] *Ibidem*, s. 496.
[112] *Ibidem*, s. 530.
[113] *Ibidem*, s. 531.

strona w zakreślonych jej granicach czasowych spełnić miała, bez naruszenia wszelkich innych jej praw procesowych i bez innego wpływu na proces sądowy[114]. Przy prekluzji omieszkanie nie powinno stanowić żadnej przeszkody w dalszym rozwoju procesu ani w jego ukończeniu. Skutkiem omieszkania jest utrata prawa strony do wprowadzenia zmian w procesie, rezygnacja z pewnych możliwości przekonania sądu o swojej racji. W rozumieniu Stefki, ważnym rodzajem szczegółowych skutków omieszkania jest uznawanie za prawdziwe twierdzeń strony działającej z powodu omieszkania strony drugiej[115]. W podsumowaniu badacz dochodzi do wniosku, iż postępowanie zaoczne w austriackiej procedurze cywilnej wymaga reform[116].

Dwa lata później, w 1909 r., we Lwowie została opublikowana praca K. Stefki (już docenta Uniwersytetu Lwowskiego) *Faktyczne przytoczenia stron w procesie cywilnym*. Składa się z czterech rozdziałów poświęconych poznaniu prawdy obiektywnej w sporze cywilnym. Jej przedmiotem są czynności procesowe stron, mające na celu dostarczenie sądowi faktycznych podstaw do wydania wyroku (twierdzenie, zaprzeczenie i przyznanie) w sprawie cywilnej[117]. Faktyczne przytoczenia to termin, który był używany w austriackiej procedurze cywilnej dla określania czynności procesowych mających na celu dostarczenie faktycznych podstaw, na których ma się opierać wyrok. Takimi czynnościami były twierdzenia, zaprzeczenia i przyznania. Według procedury cywilnej za jedną z zasad poznania faktycznych podstaw sporu uznano prawdomówność jako subiektywny obowiązek. K. Stefko poddał analizie koncepcje prawdomówności A. Hellwiga, J. Truttera, K.H. Görresa. Według Hellwiga prawdomówność w procesie cywilnym jest nie tylko obowiązkiem etycznym, ale i prawnym, jego zaś treścią jest przytaczanie twierdzeń i oświadczeń zgodnych z prawdą obiektywną[118]. Zdaniem Truttera, prawdomówność polega na tym, co strona twierdzi i oświadcza zgodnie z własnym subiektywnym przekonaniem. Sąd może twierdzenie – jako sprzeczne z subiektywnym przekonaniem strony – odrzucić tylko wtedy, gdy sprzeciwia się ono notoryczności lub zasadom doświadczenia[119]. Zgodnie z koncepcją Görresa, prawdomówność nie jest obowiązkiem procesowym, a obowiązkiem materialno-prawnym i tym samym kłamstwo nie może być dopuszczone w procesie cywilnym[120]. K. Stefko poddał krytyce wszystkie omówione koncepcje. Jego zdaniem, skutki przekroczenia prawdomówności w procesie mogą być

[114] *Ibidem*, s. 535−536.
[115] *Ibidem*, s. 538.
[116] *Ibidem*, s. 542.
[117] K. Stefko, *Faktyczne przytoczenia stron w procesie cywilnym*, Lwów 1909.
[118] S. Straszak-Chandocha, *Kamil Stefko*, [w:] J.M. Soroki (red.), *Poczet rektorów Wyższej Szkoły Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1947−2007*, Wrocław 2007, s. 20.
[119] K. Stefko, *Faktyczne przytoczenia*…, s. 11.
[120] *Ibidem*, s. 12, 13.

trojakiego rodzaju: karne, materialne i procesowe[121]. Stwierdził, że przymus prawdomówności nie może być tylko przymusem etycznym. W podsumowaniu autor dochodzi do wniosku, że dla teorii austriackiej procedury cywilnej należy przyjąć istnienie procesowego przymusu mówienia prawdy przed sądem w tym celu, aby nieprawdziwymi twierdzeniami i oświadczeniami nie przeszkadzać sądowi w jego funkcjach publicznych. Obowiązkiem sądu musi być stosowanie kar za stwierdzone umyślne kłamstwo.

Ideę reformowania austriackiego procesu cywilnego rozwinął K. Stefko w pracy *Egzekucyjna przysięga wyjawienia* (1913). Odtworzył w historycznym rozwoju instytucję złożenia przysięgi w celu ujawnienia majątku dłużnika. Popierał teorię środka informacyjnego egzekucyjnego przysięgi wyjawienia, krytykując alternatywną teorię pomocniczego środka. Wyznaczył trzy kategorie przysięgi dłużnika: oczyszczenia, wyjawienia, przyrzeczenia[122]. Jego zdaniem, egzekucyjna przysięga wyjawienia była w całym toku swego rozwoju środkiem informacyjnym, lecz nie środkiem przymusu[123]. Zawsze obejmowała wyjawienie majątkowe i zaprzysiężenie prawdziwości takiego wyjawienia. Osoba, która raz złożyła przysięgę, zwolniona była z powtórnej przysięgi, dopóki nie nabyła nowego majątku[124]. Przymus moralny, z jakim wiązała się świętość przysięgi, był przez ustawodawstwo wykorzystywany do zmuszenia dłużnika do dopełnienia obowiązku, tylko przez przysięgę przyrzekającą[125]. Ona wpływała na wolę dłużnika, spełniała obowiązek egzekucyjny, wtedy jak przysięga wyjawienia nie zniewalała dłużnika do popełnienia obowiązku materialnego.

W dziele *Grundprobleme des Zivillprozesrechts* (1915) Stefko omówił problematykę praktycznego stosunku procesowego pomiędzy sądem jako władzą państwową a stronami procesu, prawa do wytoczenia pozwu i prawa do orzeczenia. W jego rozumieniu prawo do wytoczenia pozwu jest uprawnieniem publicznoprawnym do ochrony sfery prawnej powoda – strony mają prawo do takiego wyroku, jaki wynika z udowodnionego stanu faktycznego okoliczności[126].

W pracy *Rzut oka na historyczny rozwój prawa egzekucyjnego* (1916) Stefko zanalizował historyczny rozwój prawa egzekucyjnego. Celem rozprawy było zbadanie, „jakimi drogami szedł rozwój praw poprzedzających dzisiejsze prawo egzekucyjne i na jakich zasadniczych myślach się opierał”[127]. Jego zdaniem, źródłami austriackiego, niemieckiego, francuskiego, włoskiego prawa procesowego i egzekucyjnego było prawo rzymskie i germańskie. Stwierdził, że w czasach historycznych, u Rzymian i Germanów,

[121] *Ibidem*, s. 13.
[122] *Ibidem*, s. 14.
[123] *Ibidem*, s. 19.
[124] K. Stefko*, Egzekucyjna przysięga wyjawienia*, Lwów 1913, s. 18.
[125] *Ibidem*, s. 26.
[126] *Ibidem*, s. 20.
[127] S. Straszak-Chandocha, *Kamil Stefko*…, s. 20−21; *Kamil Stefko – człowiek i dzieło*…, s. 6.

egzekucja była skierowana przeciw osobie dłużnika, a nie przeciw jego majątkowi. Jej wykonanie leżało w rękach pokrzywdzonej jednostki, a po wzmocnieniu władzy państwowej przeszło do kompetencji sądu. Po przekazaniu egzekucji w ręce sądu zmienił się sposób jej wykonania – od zniszczenia dłużnika do egzekucji na jego majątku. Na podstawie analizy historycznych procesów egzekucyjnych prof. Stefko doszedł do wniosku, że prawo do czynności procesowych należy odróżnić od prawa do korzystnej realizacji tej czynności. Prawo do czynności procesowej niekoniecznie musi być prawem jednostki wobec sądu, lecz może być prawem jednostki, które ona sama może zrealizować[128]. Dla egzekucji może być odpowiednia tylko taka procedura, która unika oddzielania prawa do czynności egzekucyjnych od prawa do korzystnego wyniku egzekucji, uważając pierwsze za prawo publiczne, a drugie bądź za prawo prywatne (natury cywilnej, handlowej), bądź za prawo publiczne (natury podatkowej, administracyjnej) stosownie do prawnego charakteru roszczenia[129].

W czasie II Rzeczypospolitej prof. K. Stefko opublikował *Główne zasady polskiej procedury cywilnej* (1919)[130], *Jednolitość orzecznictwa w Sądzie Najwyższym* (1926)[131], *Międzynarodowe prawo procesowe* (1927), *Procedurę cywilną* (1928), *Dyplomatyczne zwolnienie od jurysdykcji krajowej* (1938).

W artykule *Jednolitość orzecznictwa w Sądzie Najwyższym* prof. Stefko zwrócił uwagę na zalety i wady orzecznictwa Sądu Najwyższego, jego stosunku do niezawisłości sędziowskiej[132].

Międzynarodowe prawo procesowe zawiera kurs wykładów prof. Stefki na Uniwersytecie Lwowskim w latach 1923/1924, 1927−1930. Praca została wydana przez adwokata dr. J. Rodkowskiego. Celem publikacji kursu – jak podano – było przygotowanie do egzaminów i rygorozów prawniczych „DELTA". W wykładach autor poddał analizie pytania jurysdykcji dotyczące międzynarodowych sporów cywilnych. W jego ujęciu jurysdykcję międzynarodową mamy rozumieć jako prawo i obowiązek państwa do rozstrzygnięcia sporu, kiedy w procesie przynajmniej po jednej stronie występuje cudzoziemiec czy wtedy, gdy chodzi o własnych obywateli mieszkających za granicą[133]. Stefko stwierdzał, że jurysdykcja państwa musi liczyć się z realnymi stosunkami międzynarodowymi. Państwo nie może za bardzo rozszerzać swojej jurysdykcji bądź przyjmować

[128] K. Stefko, *Rzut oka na historyczny rozwój prawa egzekucyjnego*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*, Lwów 1916, t. II, s. 459.

[129] *Ibidem*, s. 499.

[130] *Ibidem*, s. 500.

[131] K. Stefko, *Główne zasady polskiej procedury cywilnej*, „Przegląd Prawa i Administracji", Lwów 1919, R. 44, s. 15−40.

[132] K. Stefko, *Jednolitość orzecznictwa w Sądzie Najwyższym*, [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu pięćdziesięcioletniego jubileuszu pracy sędziowskiej prezesa Lwowskiego Sądu Apelacyjnego Adolfa Czerwińskiego*, Lwów 1926, s. 135−141.

[133] *Ibidem*.

nieracjonalnych przepisów, bo wyroki wydane na podstawie takich przepisów nie będą miały skutków prawnych za granicą[134]. Wydzielił typy jurysdykcji: generalną, specjalną, z tytułu chwilowego pobytu w państwie, z tytułu siedziby przedsiębiorstwa, w sprawach ze stosunku prawnego małżeńskiego i rodzicielskiego, z tytułu majątku w państwie położenia, z tytułu tymczasowych zarządzeń, z tytułu miejsca powstania lub miejsca dopełnienia zobowiązań, z tytułu *connexitatis*, z tytułu retorsji, z tytułu prorogacji, w stosunku do głowy państwa obcego, wobec obcego państwa.

Pod pojęciem jurysdykcji generalnej Stefko rozumiał prawo i obowiązek państwa rozpatrywania wszystkich sporów dotyczących danej osoby, o ile te spory na mocy jurysdykcji specjalnej nie są zastrzeżone dla innego państwa; pod pojęciem jurysdykcji specjalnej – prawo i obowiązek państwa rozstrzygnięcia szczegółowego sporu, choć państwo jurysdykcji generalnej wobec danej jednostki nie posiada[135]. Jurysdykcja z tytułu chwilowego pobytu zachodzi wtedy, kiedy pozwany nie ma w żadnym państwie swego miejsca zamieszkania[136]. Jurysdykcja z tytułu *connexitatis* była właściwa dla Belgii, wprowadzona została ustawą z 1876 r. Wiązała ona rozstrzygnięcie sporu z tytułu związku z inną sprawą, w której już się toczył proces w Belgii, a mianowicie: a) jeżeli chodzi o żądanie skargi w związku z procesem już toczącym się przed sądem belgijskim; b) jeżeli chodzi o żądanie gwarancji lub żądanie wzajemne, a żądanie główne jest już w procesie przed trybunałem belgijskim; c) jeżeli chodzi o spór dotyczący konkursu, który został ogłoszony w Belgii; d) jeżeli spór odnosi się do spadku otwartego w Belgii; e) jeżeli z kilku pozwanych jeden ma w Belgii miejsce zamieszkania lub rezydencji[137]. Prof. Stefko przedstawił bardzo ciekawe argumenty dotyczące jurysdykcji obcego państwa w stosunku do głowy innego państwa. Stwierdził, że sądy powszechne państw obcych mogą zastosować niekorzystne dla głowy innego państwa rozwiązanie sprawy, gdy przedmiot sporu dotyczy głowy państwa występującej w charakterze osoby prywatnej: „Stosunki prawne i czynności dotyczące głowy państwa w sprawach, w których on państwa nie reprezentuje, nie mają bezpośredniej doniosłości dla państwa i dlatego wykluczenie jurysdykcji obcego państwa należałoby uznać za nieuzasadnione”[138].

W 1928 r. Stefko opublikował składającą się z trzech części *Procedurę cywilną*. Pracę wydał adwokat dr. J. Rodkowski. W pierwszej części autor analizuje źródła prawa procesowego, system i właściwości sądów pierwszej instancji w sprawach cywilnych, zasady procesu, formy spełnienia czynności procesowych, w drugiej – postępowanie

[134] K. Stefko, *Międzynarodowe prawo procesowe*, Lwów 1927, s. 1.
[135] *Ibidem*, s. 3.
[136] *Ibidem*, s. 7, 18.
[137] *Ibidem*, s. 19.
[138] *Ibidem*, s. 38.

przed sądami, dowody i wyroki w procesie, a w trzeciej – postępowanie apelacyjne, nakazowe, w sprawach wekslowych, w sprawach z umowy i dzierżawy, upominawcze oraz w sprawach syndykackich.

Zdaniem prof. K. Stefki, określenie prawa procesowego, jako prawa formalnego nie jest odpowiednie, bo proces jest tylko stosunkiem prawnym, normującym prawa stron, forma zaś jest bez znaczenia, o ile nie stoi na przeszkodzie prowadzeniu procesu[139]. Stosunek prawny, z którego wynikają poszczególne prawa i obowiązki, wymaga dwóch podmiotów – strony i sądu. Taki stosunek powoduje skarga. W krajach, gdzie dochodzi do przewrotu, nie ma stosunku prawnego – nie ma procesu. Wyroki wydane przez sądy rewolucyjne nie będą uznane przez państwo, nie było bowiem stosunku procesowego, nie było procesu, lecz było coś analogicznego – władza nielegalna[140].

Profesor określił główne zasady austriackiego procesu cywilnego: ustność połączona z pisemnością, bezstronność, jawność, wysłuchanie obu stron w każdej kwestii, prawda materialna. Zasada ustności w cywilnym procesie austriackim była zrealizowana według ustawy z 1896 r. Według autora, ustność jako zasada konstytucyjna procesu ma swoje zalety i wady. Daje możliwość szybkiego rozstrzygnięcia sporu, natychmiastowego wyjaśnienia prawdziwości lub nieprawdziwości twierdzeń, pozwala na cofnięcie rzeczy niejasnych i na ograniczenie rozprawy do dokumentów dla procesu istotnych. Przy tym rozprawa ustna nie prowadzi do wyczerpującego przedstawienia kwestii, bo gdy jedna strona mówi, druga nie może zanotować wszystkiego, by skontrolować, czy przeciwnik przedstawia stan rzeczy prawdziwie, nie może szybko odeprzeć zarzutu[141]. Proces, w którym dowody są pisemne, a adwokaci są zaznajomieni z przedmiotem, prowadzi do szybkiego rozwiązania sporu, zapobiega ewentualnemu zaskoczeniu przez przeciwnika[142]. Przy wyborze systemu ustawodawca powinien uwzględnić stan rozwoju społeczeństwa, także w aspekcie psychologicznym. Właściwym rozwiązaniem tego dylematu wydaje się połączenie elementów ustności z pisemnością.

Można przypuścić, że aktywny rozwój stosunków międzynarodowych po I wojnie światowej w Europie sprowokował Stefkę do napisania dzieła *Dyplomatyczne zwolnienie od jurysdykcji w sprawach cywilnych*. Na przykład, na początku Wielkiej Wojny w Europie było 19 monarchii i 3 republiki, po wojnie – 14 monarchii i 16 republik[143]. W 1919 r. powstała międzynarodowa organizacja, Liga Narodów, której celem było rozwijanie współpracy między narodami, zapewnienie im pokoju i bezpieczeństwa[144].

[139] *Ibidem*, s. 54.
[140] K. Stefko, *Procedura cywilna*, cz. 1, Lwów 1928, s. 2.
[141] *Ibidem*, s. 6.
[142] *Ibidem*, s. 76.
[143] *Ibidem*.
[144] N. Davies, *Europa. Historia*, Kyiv 2008, s. 971.

W 1929 r. na zgromadzeniu Ligi Narodów premier Francji A. Brian zaproponował utworzenie Konfederacji Europejskiej, idea ta nie została jednak zrealizowana. Mimo zwycięstwa demokracji na zachodzie, najpoważniejszą polityczną konsekwencją był dynamicznie rozwijający się totalitaryzm. Faszystowskie reżimy powstały we Włoszech (1922), Niemczech (1933), Hiszpanii (1936). Prof. K. Stefko postawił w swej pracy wiele pytań aktualnych w tym czasie dla państw europejskich, zwłaszcza: czy immunitet dyplomatyczny jest instytucją wewnętrznego prawa państwowego czy instytucją prawa narodów; jaki jest stosunek norm prawa narodów do norm prawa państwowego; jakim osobom służy uwolnienie od jurysdykcji w sprawach cywilnych; czy immunitet służy obywatelowi polskiemu, który w Polsce jest przedstawicielem obcego państwa; czy zwolnienie od jurysdykcji służy obcokrajowcowi, gdy przebywa na terytorium państwa trzeciego[145]. Odpowiedział na te pytania, dokonując analizy źródeł prawa międzynarodowego, orzeczeń Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, wyroków najwyższych sądów państw należących do społeczności międzynarodowej (Sądu Kasacyjnego w Rzymie)[146]. Udowodnił, że normy prawa narodów są obowiązującymi w prawie wewnętrznym każdego państwa: „Jeżeli żadna ustawa państwowa nie zawiera ani generalnego, ani szczegółowego nakazu przestrzegania prawa narodów, wszystkie władze i organy państwowe muszą mimo to stosować normy tego prawa, a to z tej przyczyny, że państwo ma międzynarodowy obowiązek stosowania się do tych przepisów”[147]. Prof. Stefko przedstawił i przeanalizował teorie immunitetu dyplomatycznego: eksterytorialności, reprezentacji, umowy, nienaruszalności, odpowiedzialności państw i wzajemności pomiędzy nimi, swobody w wykonaniu funkcji dyplomatycznej, teorie kombinowane.

6. Wnioski

Podsumowując, z pewnością mogę stwierdzić, że prof. K. Stefko był człowiekiem silnej woli, niezwykle utalentowanym, skupionym i pracowitym. Tylko te cechy wyjaśniają jego rezygnację z kariery sędziowskiej, porzucenie praktyki adwokackiej, przynoszącej dość niezłe dochody, i uporczywe pragnienie pracy naukowej, której poświęcił całe życie. Każdy rok we Lwowie przynosił ważne osiągnięcia. I tak, w 1897 r. skończył studia uniwersyteckie, w 1899 – zdobył urząd sędziego, w 1902 – stopień doktora prawa, w 1905 – złożył przysięgę adwokata i otworzył własną kancelarię, w latach 1905−1906 – studiował na Uniwersytecie Berlińskim, w 1907 – obronił i opublikował habilitację, w 1910 – został profesorem nadzwyczajnym z sądowego procesu cywilnego

[145] Pakt Ligi Narodów z dnia 23 czerwca 1919 r., Dz. U. z 1920 r., Nr 35, poz. 200.
[146] K. Stefko, *Dyplomatyczne zwolnienie od jurysdykcji w sprawach cywilnych*, [w:] *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie,* Dział II, t. XXII, z. 1, Lwów, 1938.
[147] *Ibidem*, s. 2−3, 16−18.

austriackiego i zaczął wykłady na Uniwersytecie Lwowskim, a w 1916 – został profesorem zwyczajnym z procesu cywilnego. Nie wiadomo, czy K. Stefko świadomie pragnął zrobić karierę administracyjną, lecz w latach 1917−1939 piastował ważne stanowiska. Nie da się przy tym postawić mu zarzutu karierowiczostwa, gdyż w każdym przypadku zostawał wybrany wyraźną przewagą głosów spośród poważnych i uczciwych konkurentów. Dzięki pryncypialności i umiejętności bronienia własnych poglądów został mianowany pełniącym obowiązki Rektora Uniwersytetu Lwowskiego. Profesor publicznie nigdy nie ujawniał własnych przekonań politycznych, był poza polityką. Będąc zwolennikiem praworządności, osądzał wszelkie przemiany społeczne wprowadzane w sposób rewolucyjny.

Jako naukowiec wyróżniał się pracowitością i wielką erudycją. Główny cel naukowy K. Stefki koncentrował się wokół badań procesu cywilnego w kontekście historycznym i teoretyczno-prawnym. Dużo uwagi poświęcił pytaniom dotyczącym podstaw postępowania sądowego, dowodom w procesie cywilnym, specyfice zaocznego rozpatrywania sprawy oraz *stadiom wykonywania decyzji* (egzekucji wyroków) sądowych. Zakres badań naukowych obejmował również podstawy i osobliwości cywilnego procesu międzynarodowego, status prawny osób mających immunitet dyplomatyczny. Prace K. Stefki cechuje gruntowna analiza ówczesnych teorii naukowych różnych szkół cywilistycznych oraz ich stosowania w praktyce ustawodawczej państw europejskich.

Przetłumaczył na język polski dr W. Kmet'

Bibliografia

Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego, Kamil Stefko, RK-120.

Album dwudziestolecia Uniwersytetu Wrocławskiego imienia Bolesława Bieruta we Wrocławiu 1945-1965, Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Uniwersytet – życiorysy, syg. AU-0734/I.

Beck A., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie podczas inwazji rosyjskiej w roku 1914/15,* Lwów 1915.

Berutowicz W., *Kamil Stefko,* [w:] *Uczeni Wrocławscy (1945-1979),* Wrocław 1980.

Draus J., *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie 1918-1946. Portret kresowej uczelni,* Kraków 2007.

Deresiewicz J., *Okupacja niemiecka na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy. 1939-1945,* Poznań 1950.

Deklaracye Monarchów Austro-Węgier i Niemiec w sprawie Rządu Królestwa Polskiego, „Gazeta Lwowska" z 16 września 1917 r., nr 211, R. 107

Głowaćkyj, I. J., Głowaćkyj, W. I., *Ukraiński Adwokaty Schidnoji Gałyczyny (kineć XVIII – 30-ti roky XX st.),* Lwiw 2004.

Grodzicki S., *Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej,* „Czasopismo prawno-historyczne" 1981, t. XXXIII, z. 1.

Grycak J., *Narys istorii Ukrainy. Formuwannia modernoi ukraińskoi nacji XIX-XX stolittia,* Kyiv 2000.

Historia Uniwersytetu, http://lnu.edu.ua/index.php?q=univercity/history.

Istoria Lwowa. Korotkyj narys, pod. red. G. Gerbilskiego, Lwiw 1956.

Istoria Lwowa, pod. red. W. Sekretarjuka, Kyiv 1984.

Istoria Lwowa w dokumentach i materiałach. Zbirnyk dokumentiw i materiałiw, pod. red. M. Bryka, Kyiv 1986.

Kalynowycz W., *Rozwytok jurydycznoji nauky u Lwiwśkomu ordena Lenina derzawnomu uniwersyteti im. Iwana Franka,* Wisnyk Lwiwśkogo ordena Lenina Derzawnogo Uniwersytetu im. Iwana Franka, Lwiw 1963, Seria Jurydyczna, nr 1 (5).

Kamil Stefko – człowiek i dzieło, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki,* Warszawa 1967.

Kamil Stefko, [w:] *Wrocławskie środowisko akademickie. Twórcy i ich uczniowie 1945-2005*, Wrocław 2007.

Koredczuk J., *Kamil Stefko – omnibus nauk prawnych*, [w:] M. Marszał, J. Przygodzki (red.), *Uczeni prawnicy na przestrzeni wieków*, Wrocław 2006.

Komisja kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Podkomisja ustroju sądownictwa, Warszawa 1925, t. 1.

Klafkowski A.*, Okupacja niemiecka w Polsce w świetle prawa narodów*, Poznań 1946.

Maciejewski T., *Historia ustroju i prawa sądowego Polski,* Warszawa 2011.

Mądrak H., *Stefko Kamil*, [w:] *Słownik biograficzny*, t. 177, Warszawa 2005.

Mytropolyt Andrej Szeptycki u dokumentach radiańskych organiw derzawnoji bezpeky (1939-1940 rr.), Kyiv 2005.

Norman D., *Europa. Historia,* Kyiv 2008.

Pajewski J., *Odbudowa państwa Polskiego 1914-1918*, Poznań 2005.

Pakt Ligi Narodów z dnia 23 czerwca 1919 r., Dz. U. z 1920 r., Nr 35, poz. 200.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego (Derżawny Archiw Lwiwśkoji Obłasti), fond 26, opys 5, sprawa 1815, Kamil Stefko.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 6, odynycia zbereżennia (o.zb.) 835.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 6, o.zb. 888.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 6, o.zb. 889.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 6, o.zb. 1019.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 6, o.zb. 1042.

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego, fond 26, opys 14, o. zb. 1517.

Prawo o sądowem postępowaniu ekzekucyjnem z dnia 27 października 1932 r., Dz. U. z 1932 r., Nr 93, poz. 802 i 803.

Prawo upadłościowe z dnia 24 października 1934 r., Dz. U. z 1934, Nr 93, poz. 834.

Program wykładów na rok akad. 1929/30, Lwów 1929.

Program wykładów na rok akad. 1930/31, Lwów 1930.

Program wykładów na rok akad. 1931/32. Skład Uniwersytetu w latach 1930/31 i 1931/32, Lwów 1931.

Program wykładów oraz skład uniwersytetu w roku akademickim 1932/33, Lwów 1932.

Prytuła J., *Lemoch Ignacy,* [w:] *Encyclopedia. Lwiwśkyj nacionalnyj uniwersytet imeni Iwana Franka*, t. 2., L-J, Lwiw 2014.

Rada Regencyjna do Narodu Polskiego, „Monitor Polski" 1918, nr 168, rok 1.

Rasewycz W., *Leopolis multiplet,* [w:] *Leopolis multiplet*, Kyiv 2008.

Redzik A., *Prawo prywatne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie*, Warszawa 2009.

Redzik A., *Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1936-1946*, Lublin 2006.

Reichman, L. Fr., *Księga adresowa krol. stol. miasta Lwowa. Rocznik szosty. 1902,* Lwów 1902.

Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1936/37 i 1937/38, Lwów 1937.

Spis wykładów na rok akad. 1933/34, Lwów 1933.

Spis wykładów na rok akad. 1934/35, Lwów 1934.

Spis wykładów na rok akad. 1935/36, Lwów 1935.

Spis wykładów na rok akad. 1936/37, Lwów 1936.

Spis wykładów na rok akad. 1937/38, Lwów 1937.

Snajder T., *Peretworennia nacij. Polszcza, Ukraina, Lytwa, Biłoruś 1569-1999*, Kyiv 2012.

Straszak-Chandocha, S., *Kamil Stefko,* [w:] J.M.Soroka (red.), *Poczet rektorów Wyższej Szkoły Handlowej, Wyższej Szkoły Ekonomicznej i Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1947-2007*, Wrocław 2007.

Stefko K., *O omieszkaniu wedle austryackiej procedury cywilnej*, Kraków 1907.

Stefko K., *Faktyczne przytoczenia stron w procesie cywilnym*, Lwów 1909.

Stefko K., *Egzekucyjna przysięga wyjawienia*, Lwów 1913.

Stefko K., *Rzut oka na historyczny rozwój prawa egzekucyjnego,* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*, t. II, Lwów 1916.

Stefko K., *Główne zasady polskiej procedury cywilnej*, „Przegląd Prawa i Administracji", Lwów 1919, R. XLIV.

Stefko K., *Jednolitość orzecznictwa w Sądzie Najwyższym,* [w:] *Księga pamiątkowa ku uczczeniu pięćdziesięcioletniego jubileuszu pracy sędziowskiej prezesa Lwowskiego Sądu Apelacyjnego Adolfa Czerwińskiego*, Lwów 1926.

Stefko K., *Międzynarodowe prawo procesowe*, Lwów 1927.

Stefko K., *Procedura cywilna*, Lwów 1928.

Stefko K., *Dyplomatyczne zwolnienie od jurysdykcji w sprawach cywilnych,* [w:] *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie*, Dział II, t. XXII, z. 1, Lwów 1938.

Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na 1874 rok, Lwów 1874.

Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na 1878 rok, Lwów 1878.

Szematyzm królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na 1892 rok, Lwów 1892.

Szematyzm Królestwa Galicyj i Lodomeryi z Wielkiem Kzięstwem Krakowskim na rok 1904, Lwów 1904.

Ustawa z dnia 03 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej, Dz. U. z 1919 r., Nr 44, poz. 315.

Ustawa z dnia 25 listopada 1925 r. o Trybunale Kompetencyjnym, Dz. U. z 1925 r., Nr 126, poz. 897.

Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz. U. z 1933 r., Nr 29, poz. 246 i 247.

Zaszkilniak L., *Istoria Centralno-Schodnoji Europy*, Lwiw 2001.